

Vissa kulturmiljöfrågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlas regeringen skrivelse 2009/10:74 Vissa kulturmiljöfrågor. I skrivelsen tar regeringen upp de norrländska kyrkstäderna som utgör en värdefull del av vårt kulturarv. Regeringen anser det angeläget att de skyddas och bevaras för framtiden men gör samtidigt bedömningen att det inte finns skäl att införa ett särskilt skydd för kyrkstäderna. Redan i dag finns möjlighet till skydd genom bestämmelserna i plan- och bygglagen, kulturminneslagen och miljöbalken. För att skapa ytterligare förutsättningar för att värna kyrkstadstraditionen avser regeringen emellertid att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att genomföra en särskild satsning på information och kunskap om kyrkstäderna.

I skrivelsen görs även bedömningen att den europeiska landskapskonventionen bör ratificeras. Vidare behandlas vissa andra frågor om skydd av kulturbebyggelse och lösöre.

Kulturutskottet anser att skrivelsen, som inte föranlett några motioner, bör läggas till handlingarna.

I betänkandet behandlas därutöver en motion om arkeologiska utgrävningsekostnader och tre motioner om Uppåkra fornlämningar som väckts under allmänna motionstiden 2009. Utskottet avstyrker samtliga motioner.

I betänkandet finns två särskilda yttranden.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Ärendet och dess beredning	4
Utskottets överväganden	5
Skrivelsen om historiskt värdefull bebyggelse	5
Arkeologiska utgrävningskostnader	6
Uppåkra fornlämningar	8
Särskilda yttranden	10
1. Skrivelsen om historiskt värdefull bebyggelse, punkt 1 (s, v, mp)	10
2. Uppåkra fornlämningar, punkt 3 (s, v)	11
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	12
Skrivelsen	12
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2009	12

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Skrivelsen om historiskt värdefull bebyggelse**

Riksdagen lägger skrivelse 2009/10:74 till handlingarna.

2. **Arkeologiska utgrävningskostnader**

Riksdagen avslår motion

2009/10:Kr230 av Christian Holm (m).

3. **Uppåkra fornlämningar**

Riksdagen avslår motionerna

2009/10:Kr280 av Ulf Nilsson och Tina Acketoft (båda fp) yrkandena 1 och 2,

2009/10:Kr327 av Ewa Thalén Finné m.fl. (m) yrkandena 1 och 2 samt

2009/10:Kr330 av Ronny Olander och Torbjörn Lövendahl (båda s).

Stockholm den 18 februari 2010

På kulturutskottets vägnar

Siv Holma

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Siv Holma (v), Christer Nylander (fp), Lars Wegendal (s), Anders Åkesson (c), Nikos Papadopoulos (s), Hans Wallmark (m), Gunilla Carlsson i Hisings Backa (s), Dan Kihlström (kd), Olof Lavesson (m), Göran Persson i Simrishamn (s), Esabelle Dingizian (mp), Göran Montan (m), Anneli Särnblad (s), Leif Petterson (s), Solveig Ternström (c), Eva Bengtson Skogsberg (m) och Solveig Hellquist (fp).

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens skrivelse 2009/10:74 Vissa kulturmiljöfrågor.

I skrivelsen redovisar regeringen att frågan om övergripande mål för arbetet för kulturmiljön och skydd för kyrkstäder tidigare behandlats i propositionen Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål (prop. 1998/99:114). I denna gjorde den dåvarande regeringen bedömningen att en särskild utredare borde tillkallas för att utreda och lämna förslag om ett förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse samt överväga möjligheten att låta byggnadsminnesförklaringar omfatta även lösöre. Under riksdagsbehandlingen av propositionen föreslog kulturutskottet ett tillkännagivande enligt vilket regeringen skulle förelägga riksdagen förslag till kompletterande regler om skydd för kyrkstäder i 4 kap. lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (bet. 1999/2000:KrU7). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 1999/2000:196).

I juni 2002 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att se över vissa frågor som rör skyddet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse m.m. (dir. 2002:96). I uppdraget ingick att utreda frågan om skydd för kyrkstäder. Utredaren överlämnade i september 2003 delbetänkandet De norrländska kyrkstäderna (SOU 2003:81) och i september 2004 slutbetänkandet K-märkt – Förslag till förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (SOU 2004:94). Betänkandena har remissbehandlats.

I den nu aktuella skrivelsen gör regeringen bedömningen att det inte finns skäl att införa ett särskilt skydd för kyrkstäderna.

Inga motioner har väckts med anledning av skrivelsen.

Utöver skrivelsen behandlas en motion om arkeologiska utgrävningskostnader och tre motioner om Uppåkra fornlämningar från den allmänna motions-tiden 2009.

Utskottets överväganden

Skrivelsen om historiskt värdefull bebyggelse

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen lägger skrivelse 2009/10:74 till handlingarna.

Jämför särskilt yttrande 1 (s, v, mp).

De norrländska kyrkstäderna utgör en värdefull del av vårt kulturarv, och det är därför angeläget att de skyddas och bevaras för framtiden. I skrivelsen gör regeringen emellertid bedömningen att det inte finns skäl att införa ett särskilt skydd för kyrkstäderna. Redan i dag finns möjlighet till skydd genom bestämmelserna i plan- och bygglagen, kulturminneslagen och miljöbalken. Enligt Riksantikvarieämbetet finns det för närvarande inte heller något påtagligt hot mot ett långsiktigt bevarande av kyrkstäderna. Regeringen anser det inte heller ändamålsenligt att införa ett särskilt skydd som endast avser en viss kategori av bebyggelse. För att skapa ytterligare förutsättningar för att värna kyrkstadstraditionen samt för en varaktig förvaltning av kyrkstäderna avser regeringen att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att genomföra en särskild satsning på information och kunskap om kyrkstäderna.

I skrivelsen görs även bedömningen att den europeiska landskapskonventionen bör ratificeras och att Riksantikvarieämbetet bör ges i uppdrag att i samråd med andra berörda myndigheter initiera arbetet avseende konventionens tillämpning i Sverige.

Vidare behandlas vissa andra frågor om skydd av kulturbebyggelse och lösöre. Regeringen gör bedömningen att det inte bör införas någon kommunal kulturminnesmärkning. Det bör inte heller införas något särskilt skydd för lösöre som bidrar till en byggnads kulturhistoriska värde. Regeringen föreslår inte heller några ändringar vad gäller byggnadsminnen.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser det angeläget att kyrkstäderna och kyrkstadstraditionen skyddas och bevaras för framtiden. Kyrkstäderna utgör unika historiska skapelser som har haft betydelse för samhällslivet och utvecklingen i en stor del av vårt land och utgör en värdefull del av vårt kulturarv. Utskottet vill understryka att en levande kyrkstadstradition är en grundläggande förutsättning för att dessa värden ska kunna bevaras. Det omfattande ideella arbete för att värna kyrkstäderna som bedrivs är en starkt bidragande orsak till att kyrkstäderna och kyrkstadstraditionen har bevarats i så stor omfattning som är fallet. Kyrkstadstraditionen innebär att kyrkstugorna nyttjas för tillfälligt boende i samband med kyrkobesök.

Utskottet välkomnar regeringens planer på att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att genomföra en särskild satsning på information och kunskapsuppbyggnad om kyrkstäderna. Detta kan bidra till att ytterligare öka intresset och engagemanget för kyrkstäderna hos en bredare allmänhet och i kommande generationer, vilket är den bästa garanten för kyrkstädernas bevarande.

Utskottet delar samtidigt regeringens bedömning att den möjlighet till skydd genom bestämmelserna i plan- och bygglagen, kulturminneslagen och miljöbalken som redan finns är tillräcklig och att det inte är ändamålsenligt att införa ett särskilt skydd som endast avser en viss kategori av bebyggelse.

Utskottet ser också positivt på att Riksantikvarieämbetet ska ges i uppdrag att i samråd med andra berörda myndigheter initiera ett utvecklingsarbete avseende den europeiska landskapskonventionens tillämpning i Sverige.

Utskottet, som inte heller i övrigt har något att invända mot skrivelse 2009/10:74, föreslår att den läggs till handlingarna.

Arkeologiska utgrävningskostnader

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om reglerna för arkeologiska utgrävningskostnader. Riksdagen ser inget skäl att ompröva sin tidigare uppfattning i frågan.

Motionen

I *motion Kr230* begär Christian Holm (m) att regeringen ser över reglerna för utgrävningskostnader. Motionären anser att kostnaderna, som kan uppgå till betydande belopp, ofta utgör ett hinder för näringslivet och landsbygdsutvecklingen. Företagare som avser att uppföra en byggnad eller annan anläggning där det finns en känd fornlämning kan tvingas betala kostnaden för undersökningen och en eventuell flytt av fornlämningen. Även när länsstyrelsen beviljat bidrag finns risken att undersökningen blir mer omfattande än beräknat och att företagaren kan få stå för merkostnaderna.

Bakgrund

I kulturminneslagen (1988:950), förkortad KML, slås fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö samt att ansvaret för detta delas av alla (1 kap. 1 § KML). Fasta fornlämningar och fornfynd är skyddade enligt 2 kap. i samma lag. Där framgår att det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornläm-

ning. Den som avser att göra ett ingrepp i en fast fornlämning som är känd ska samråda med länsstyrelsen. Långt ifrån alla fornlämningar är kända. Inför en exploatering kan det därför behöva göras en arkeologisk utredning. Länsstyrelsen beställer då en utredning för att ha ett beslutsunderlag för ärendet. Syftet med utredningen är att redovisa fornlämningsbeståndet inom det område som ska exploateras.

Om ingrepp i en fornlämning trots utredningen inte kan undvikas kan länsstyrelsen besluta om en förundersökning, dvs. en begränsad utgrävning av fornlämningen. Syftet är att få kunskap om fornlämningens omfattning och karaktär. Länsstyrelsen kan slutligen lämna tillstånd till att ta bort en fornlämning. Det görs om fornlämningen ”medför hinder eller olägenhet som inte står i proportion till dess betydelse”. Reglerna för kostnadsansvar anges i 2 kap. 14 § KML. Enligt huvudregeln ska kostnaderna för för- och slutundersökningar betalas av arbetsföretaget (även kallat företagaren eller exploatören).

Utskottets ställningstagande

Utskottet har vid upprepade tillfällen behandlat motionsförslag som tagit upp denna intressekonflikt (senast i bet. 2007/08:KrU9) och uttryckt viss förståelse för motionärernas tankar om att kulturminneslagens bestämmelser i vissa fall kan ha en hämmande effekt på en bygds utveckling. Utskottet har därvid framhållit att det är av stor betydelse att ta hänsyn till kulturmiljön, liksom givetvis till naturmiljön. Samtidigt ligger det inte i statens intresse att en bygds utveckling stoppas upp. Det är länsstyrelsens uppgift att utifrån en helhetssyn göra avvägningar mellan olika intressen och behov samt att ansvara för goda och trygga levnadsförhållanden och en långsiktigt god livsmiljö i regionen. Behovet av en helhetssyn och samarbete mellan de olika sakområdena har lyfts fram i regleringsbrev till länsstyrelserna.

Kulturminneslagen slår fast att ansvaret för att skydda och bevara vår kulturmiljö delas av alla. Det statliga ansvaret kommer till uttryck i kulturminneslagens bestämmelser och genom möjligheterna till statligt bidrag. Utskottet vidhåller uppfattningen att kostnadsansvaret för undersökningar och utgrävningar bör åvila exploatören med de undantag som finns närmare angivna i kulturminneslagen (2 kap. 14 §). Utskottet ser inte nu anledning att ompröva denna uppfattning utan anser att motion Kr230 (m) bör avslås.

Utskottet vill i sammanhanget informera om att i regeringens propositionsförteckning som avlämnades i januari 2010 aviseras en proposition om vissa frågor på det arkeologiska området till september 2010.

Uppåkra fornlämningar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår tre motioner om Uppåkras fornlämningar. Stiftelsen Uppåkra Arkeologiska Center är ett gott exempel på hur samverkan runt landets kulturarvsmiljöer kan ske.

Jämför särskilt yttrande 2 (s, v).

Motionerna

Behovet av stöd för arbetet med Uppåkras fornlämningar tas upp i tre motioner.

I *motion Kr327* av Ewa Thalén Finné m.fl. (m) föreslår motionärerna att staten bör omdisponera medel ur relevanta anslag för att stödja arbetet med de arkeologiska publika utgrävningarna i Uppåkra och ett fortsatt tillvaratagande av kunskaperna och fynden. I syfte att säkerställa att Lunds universitets historiska museum har de resurser som krävs bör Lunds universitet få ett särskilt uppdrag för detta, anser motionärerna (yrkandena 1 och 2).

I *motion Kr280* begär Ulf Nilsson och Tina Acketoft (båda fp) tillkännagivanden om att stödja dels uppbyggandet av ett arkeologiskt center vid fyndplatsen i Uppåkra (yrkande 1), dels Lunds universitets historiska museum i dess arbete med att omhänderta fornfynden (yrkande 2). Motionärerna anser det vara naturligt att Kulturdepartementet engagerar sig i utgrävningarna i Uppåkra och att Lunds universitets historiska museum får centralt stöd för de nya tjänster som krävs för arbetet med konservering, magasinering m.m.

Slutligen föreslår Ronny Olander och Torbjörn Lövendahl (båda s) i *motion Kr330* att staten bör se över förutsättningarna för att säkerställa att det finns ekonomiska resurser för att förverkliga och driva Uppåkra Arkeologiska Center med dess olika publika aktiviteter.

Bakgrund

Fornlämningen i Uppåkra dateras till järnåldern (500 f.Kr.–1050 e.Kr.). De första utgrävningarna av området, som är på drygt 40 hektar, gjordes redan 1934. Sedan 1996 har mer än 20 000 fynd dokumenterats. Utgrävningarna har främst finansierats genom försorg av arkeologiska institutionen vid Lunds universitet och med stöd från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond och andra donatorer. Fynden är placerade på Lunds universitets historiska museum där man har en permanent utställning – Barbaricum. Lunds universitet får extra medel för att omhänderta fynden vid historiska museet. För 2010 har 2 795 000 kronor tilldelats för detta ändamål.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar med tillfredsställelse att det aktiva arbete som pågått på regional nivå för att utveckla verksamheten i Uppåkra nu har lett till att Stiftelsen Uppåkra Arkeologiska Center bildats i oktober 2009. Stiftarna var Region Skåne, Staffanstorps och Lunds kommuner, Lunds stift, Uppåkra församling och Staffanstorps AB. I styrelsen för stiftelsen ingår också två vetenskapliga garanten i form av en representant från Länsstyrelsen i Skåne län och en från Lunds universitet. Av stadgarna för stiftelsen framgår att ändamålet är att främja arkeologisk, kulturhistorisk, museal och kulturell verksamhet i anslutning till fornlämningarna i Uppåkra. Med sådan verksamhet förstås bl.a. arkeologiska undersökningar, information, utställningar, utbildning och andra aktiviteter som främjar fornhistorik forskning. Man beräknar att kunna inviga ett besökscenter våren 2014.

Här kan också nämnas att Lunds stifts prästlönetillgångar har skänkt 1,8 hektar mark till stiftelsen och att stiftelsen har fått flera donationer till stöd för sitt arbete.

Utskottet delar helt den uppfattning som kulturministern gav uttryck för i ett svar på en skriftlig fråga¹ där hon framhöll att projektet Uppåkra Arkeologiska Center och den stiftelse som bildats för att driva projektet är ett mycket gott exempel på hur samverkan runt landets kulturarvsmiljöer kan ske.

Utskottet anser inte att något initiativ från riksdagens sida behövs med anledning av motionerna. Motionerna Kr280 (fp) yrkandena 1 och 2, Kr327 (m) yrkandena 1 och 2 och Kr330 (s) avstyrks därmed.

¹ Svar på skriftlig fråga 2009/10:308.

Särskilda yttranden

1. Skrivelsen om historiskt värdefull bebyggelse, punkt 1 (s, v, mp)

Siv Holma (v), Lars Wegendal (s), Nikos Papadopoulos (s), Gunilla Carlsson i Hisings Backa (s), Göran Persson i Simrishamn (s), Esabelle Dingizian (mp), Anneli Särnblad (s) och Leif Pettersson (s) anför:

Det är angeläget att kyrkstäderna skyddas och bevaras för framtiden. Eftersom en levande kyrkstadstradition är en grundläggande förutsättning för detta är det bra att Riksantikvarieämbetet får i uppdrag att genomföra en särskild satsning på information och kunskapsuppbyggnad om kyrkstäderna. Vi vill samtidigt betona att det är angeläget att noga följa upp effekterna av detta arbete för att se om insatsen är tillräcklig för det fortsatta bevarandet.

I Sverige finns drygt 2 000 byggnadsminnen. De flesta är privatägda. Något skydd för lösöret i dessa byggnadsminnen finns inte. Det finns flera, inte minst juridiska, svårigheter med att genom lagstiftning se till att inventarier finns kvar i byggnadsminnena. En sådan lagstiftning skulle kräva ett omfattande myndighetsarbete och inte minst en resurskrävande tillsyn.

Har inte ägarna ett genuint engagemang och intresse kan man inte tvinga fram det. Ett informativt styrmedel är i första hand att föredra framför en lagstiftning. Myndigheterna behöver vara lyhörda, ta till vara de lokala kunskaperna och samtidigt ge kvalificerad information om de unika byggnadernas och inventariernas kulturhistoriska betydelse. Uppmärksamhet kring ägarnas insatser stärker också känslan för de kulturhistoriska värdena.

Vi vill vidare också noga följa utvecklingen vad gäller skyddet av bebyggelsemiljöer och kulturresevat. Ett statligt skydd av dessa är i nuläget inte gångbart, men Riksantikvarieämbetet bör snarast ta fram riktlinjer för enhetliga tillämpningar av rådande lagar på området.

Vi är inte främmande för att återigen överväga formerna för skyddet av kyrkstäderna samt att noga följa framtiden för kulturhistoriska byggnader där lösöret har stor betydelse liksom utvecklingen vad gäller skyddet av bebyggelsemiljöer.

2. Uppåkra fornlämningar, punkt 3 (s, v)

Siv Holma (v), Lars Wegendal (s), Nikos Papadopoulos (s), Gunilla Carlsson i Hisings Backa (s), Göran Persson i Simrishamn (s), Anneli Särnblad (s) och Leif Pettersson (s) anför:

Vi vill understryka vikten av att bevara och vårda kulturarvet i hela landet och att skapa möjligheter för att göra det tillgängligt för hela befolkningen. Vad gäller Uppåkra konstaterar vi att ansvaret för Lunds universitets historiska museum inom Regeringskansliet ligger på Utbildningsdepartementet och ansvaret för kulturarvet hos Kulturdepartementet. Vi vill betona att det är viktigt att regeringen har en samlad syn på insatserna.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2009/10:74 Vissa kulturmiljöfrågor.

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2009

2009/10:Kr230 av Christian Holm (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ändrade regler för utgrävningskostnader.

2009/10:Kr280 av Ulf Nilsson och Tina Acketoft (båda fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att stödja uppbyggandet av ett arkeologiskt center vid fyndplatsen Uppåkra.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att stödja Lunds universitets historiska museum i dess arbete med omhändertagande av fornfynd.

2009/10:Kr327 av Ewa Thalén Finné m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om Lunds universitets engagemang i Uppåkra i Staffanstorps kommun.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om fornlämningen i Uppåkra i Staffanstorps kommun.

2009/10:Kr330 av Ronny Olander och Torbjörn Lövendahl (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att staten ser över möjligheten till bättre uppmärksamhet åt Uppåkra Arkeologiska Center med dess olika publika aktiviteter.